

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Dziecka
Marek Michalak

Warszawa, 28 listopada 2016 roku

ZEW.422.47.2016.ZA

**Pani
Elżbieta Rafalska
Minister Rodziny, Pracy
i Polityki Społecznej**

analiza prowadzonych przez Rzecznika Praw Dziecka spraw wskazuje na ogromną skalę i różnorodność problemów związanych z usamodzielnianiem dzieci umieszczonych na podstawie orzeczenia sądu w pieczy zastępczej i różnego rodzaju placówkach, a także opuszczających domy dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży. Konieczne jest zatem podjęcie działań na rzecz wsparcia małoletnich w przygotowaniu ich do dorosłego życia. Podkreślenia wymaga, że to na organach państwa polskiego spoczywa szczególnie obowiązek udzielenia pomocy dzieciom pozbawionym opieki ze strony rodziny biologicznej.

Obecne regulacje prawne w tym zakresie są niespójne i nieskuteczne, a tym samym nie stanowią wystarczającego zabezpieczenia dla usamodzielnianej młodzieży, co w wielu przypadkach prowadzi do poważnego naruszenia praw dziecka i bywa przejawem nierównego traktowania. W ocenie Rzecznika Praw Dziecka konieczne jest poddanie szczegółowej analizie przepisów ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2016 r. poz. 575) i ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (t.j. Dz. U. z 2016 r. poz. 930), a następnie ich ujednoczenie i wprowadzenie takich zmian, aby faktycznie móc pomagać młodzieży rozpoczynającej dorosłe życie. Rozważenia wymaga też stworzenie nowej ustawy (wraz z aktami wykonawczymi) regulującej wszelkie kwestie związane z usamodzielnianiem dzieci znajdujących się w różnych sytuacjach życiowych.

W trosce o dobro i godne życie dzieci potrzebujących pomocy państwa w przygotowaniu do dorosłego życia Rzecznik Praw Dziecka powołał *Zespół do spraw usamodzielnienia wychowanków pieczy zastępczej, młodzieżowych ośrodków wychowawczych, schronisk dla nieletnich, zakładów poprawczych*, złożony z przedstawicieli Ministerstwa Rodziny Pracy i Polityki Społecznej, Ministerstwa Sprawiedliwości, świata

26 lat Konwencji
o Prawach Dziecka

nauki, praktyków oraz ekspertów z Biura Rzecznika Praw Dziecka. Zadaniem ww. *Zespołu* było określenie obszarów wymagających podjęcia działań naprawczych w celu podjęcia działań na rzecz rozwiązania obecnie występujących problemów związanych z usamodzielnianiem wychowanków przebywających w pieczy zastępczej i innych całodobowych placówkach na podstawie orzeczenia sądu (młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, specjalnych ośrodkach wychowawczych, całodobowych młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych, domach pomocy społecznej dla dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością intelektualną), a także w domach dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży (o ile bezpośrednio przed przyjęciem do takiego domu przebywały w pieczy zastępczej lub w innej ww. placówce).

W oparciu o prace ww. *Zespołu*, Rzecznik Praw Dziecka sformułował postulaty w zakresie koniecznych zmian w obowiązujących uregulowaniach prawnych, należą do nich:

- 1) Konieczność zdefiniowania pojęcia usamodzielnienie;
- 2) Stworzenie jednolitej definicji osoby usamodzielnianej w ustawie o pomocy społecznej i ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (ujednoczenie uregulowań zawartych w art. 88 ust.1 ustawy o pomocy społecznej i art. 140 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej z zachowaniem specyfiki usamodzielnienia dla danej grupy osób);
- 3) Kompleksowe opisanie obszarów procesu usamodzielnienia, w szczególności takich jak: uzyskanie mieszkania, przygotowanie do zawodu, kryteria dochodowe wyznaczające wartość pomocy pieniężnej na usamodzielnienie i zagospodarowanie, sieć wsparcia (m.in. w zakresie społecznym, emocjonalnym, informacyjnym), stworzenie możliwości nabycia umiejętności niezbędnych w dorosłym życiu (np. planowania wydatków, praktycznych czynności dnia codziennego).

Rozwiązaniem godnym rozważenia może być wprowadzenie - w miejsce kryterium dochodowego - funduszu w urzędzie pracy lub ośrodku pomocy społecznej gwarantującego placówce, w której przebywa wychowanek, zwrot kosztów różnego rodzaju kursów i szkoleń (np. na prawo jazdy), związanych z nabywaniem przez dziecko nowych umiejętności i kwalifikacji (z zastrzeżeniem, że wychowanek, który przerwie udział w szkoleniu z własnej winy będzie musiał ponieść koszty tego szkolenia).

- 4) Ujednolicenie przepisów ww. ustaw w zakresie pomocy na usamodzielnienie (kwoty, terminologii, nazewnictwa, wspólnych przepisów dot. przyjmowania wniosków i ich wzorów, procedury przyznawania, zawieszania lub odmowy przyznawania ww. pomocy). Umożliwienie uzyskania pomocy pieniężnej na usamodzielnienie w trakcie trwania nauki (bez konieczności uzyskiwania zgody starosty).
- 5) Ujednolicenie przepisów ww. ustaw w zakresie pomocy na kontynuowanie nauki (kwoty, terminologii, nazewnictwa, wspólnych przepisów dot. przyjmowania wniosków i ich wzorów, procedury przyznawania, zawieszania lub odmowy przyznawania ww. pomocy). Umożliwienie korzystania ze środków na kontynuowanie nauki (po uzyskaniu pełnoletności), pomimo dalszego pobytu w placówce (dla przykładu - wychowankowie zakładów poprawczych, którzy przebywają w grupach hostelowych, mogliby skorzystać z możliwości podnoszenia swoich kwalifikacji, w tym tych, które są odpłatne - np. kurs na prawo jazdy);
- 6) Doprecyzowanie, na czym dokładnie ma polegać pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych - zakaz usamodzielniania wychowanków „donikąd” (np. umożliwienie zamieszkania przez określony czas w mieszkaniu chronionym, całkowite lub częściowe pokrycie wydatków związanych z najmem stancji, zapewnienie mieszkania socjalnego z zasobów gminy, na terenie której wychowanek pracuje, całkowite lub częściowe pokrycie wydatków związanych z zakwaterowaniem osobie studiującej w szkole wyższej). Skutecznym rozwiązaniem wydaje się wprowadzenie *Bonu mieszkaniowego*, który można byłoby realizować w formie mieszkania usamodzielnienia lub najmu mieszkania na rynku komercyjnym.
- 7) Uregulowanie kwestii dot. mieszkań chronionych, w tym ustalenie zwolnienia wychowanka z opłat (z wyjątkiem rachunków za media) przez okres 6 miesięcy, co ułatwiłoby mu wdrożenie się do nowych obowiązków związanych z samodzielnym życiem i zgromadzenie środków np. na zakup potrzebnego sprzętu, czy wyposażenie mieszkania. W ocenie Rzecznika zasadnym wydaje się powołanie opiekuna mieszkania chronionego (np. pracownika ośrodka pomocy społecznej), który doglądałby mieszkania i służył radą usamodzielnianym wychowankom;

- 8) Doprecyzowanie na czym dokładnie ma polegać pomoc w uzyskaniu zatrudnienia (np. wprowadzenie obowiązku informowania kandydatów do pracy oraz pracodawców o aktualnej sytuacji i przewidywanych zmianach na lokalnym rynku pracy, doradztwo w zakresie określania cech i uprawnień pracowników niezbędnych do wykonywania danej pracy (weryfikacja kandydatów pod względem oczekiwanych kwalifikacji i predyspozycji);
- 9) Ujednolicenie przepisów ww. ustaw w zakresie pomocy na zagospodarowanie (kwoty, pomocy rzeczowej, terminologii, nazewnictwa), a także ujednolicenie przepisów dot. przyjmowania wniosków i ich wzorów oraz procedury przyznawania lub odmowy przyznania ww. pomocy. Niezbędne wydaje się także określenie, co dokładnie powinno wchodzić w skład pomocy na zagospodarowanie (np. koszt materiałów niezbędnych do przeprowadzenia remontu i wyposażenia mieszkania, niezbędnych urządzeń domowych, pomocy naukowych, sprzętu rehabilitacyjnego, czy sprzętu umożliwiającego podjęcie zatrudnienia w ramach własnej działalności gospodarczej) oraz wskazanie kwoty, która może być przyznana, jako pomoc na zagospodarowanie;
- 10) Rozszerzenie katalogu form pomocy, np. o pomoc prawną, psychologiczną;
- 11) Ujednolicenie przepisów w sprawie opiekuna usamodzielnienia, a także uzupełnienie ich o:
 - a. Określenie zadań, kwalifikacji/kompetencji opiekuna usamodzielnienia oraz sposobu nadzoru nad jego pracą,
 - b. Opracowanie standardów pracy i wskazówek metodycznych dla opiekuna,
 - c. Ustanowienie opiekuna usamodzielnienia z urzędu, jeśli osoba usamodzielniająca się nie wskazała opiekuna na 3 miesiące przed ukończeniem 18. roku życia (opiekun powinien być obligatoryjnie wyznaczany przez OPS właściwy dla miejsca zamieszkania małoletniego/nieletniego, co zwiększy szansę udzielenia właściwej pomocy oraz zmniejszy ryzyko wskazania przez wychowanka osoby, która ze względów wychowawczych takiej funkcji pełnić nie powinna i która nie daje gwarancji, że przyznana pomoc będzie właściwie wykorzystana),
 - d. Ustalenie wysokości częściowej rekompensaty kosztów poniesionych przez opiekuna w związku z wykonywaną funkcją (gratyfikacja/ryczałt, nie wynagrodzenie) na podstawie sprawozdań z podejmowanych działań;

- 12) Ujednolicenie przepisów dot. indywidualnego programu usamodzielnienia (m.in. opracowanie programu usamodzielnienia musi odbywać się przy udziale wychowanka, rodzica/opiekuna prawnego, opiekuna procesu usamodzielnienia, przedstawiciela powiatowego centrum pomocy rodzinie oraz gminy pochodzenia wychowanka; przygotowanie dziecka do samodzielnego życia musi rozpoczynać się nie później niż po ukończeniu przez nie 16 lat);
- 13) Określenie roli powiatu i gminy w procesie usamodzielnienia oraz współpracy w tym w zakresie pomiędzy tymi jednostkami;
- 14) Wprowadzenie przez resort rodziny, pracy i polityki społecznej programów umożliwiających placówkom zdobycie dodatkowych środków na realizację zadań w zakresie usamodzielniania;
- 15) Wprowadzenie ulg podatkowych dla firm zatrudniających osoby usamodzielniające się (tak jak w przypadku ulg dla pracodawców zatrudniających osoby z niepełnosprawnością). Optymalnym rozwiązaniem wydaje się zagwarantowanie takich ulg nie tylko do ukończenia przez dziecko 18 lat, ale także jeszcze jakiś czas po osiągnięciu przez nie pełnoletności, aby pracodawca był nadal zainteresowany zatrudnianiem takiego pracownika.
- 16) Powierzenie nadzoru nad realizacją zadań wynikających z przepisów w tym zakresie właściwym wojewodom.

Mając na uwadze dobro dziecka oraz konieczność zapewnienia dzieciom, które są umieszczone na podstawie orzeczenia sądu w pieczy zastępczej i innych placówkach zapewniających całodobową opiekę, a także w domach dla matek z dziećmi i kobiet w ciąży (o ile bezpośrednio przed przyjęciem do takiego domu przebywały w pieczy zastępczej lub w innej ww. placówce), najwyższych standardów wsparcia w procesie usamodzielnienia, umożliwiających im godne dorosłe życie, na podstawie art. 10a ust. 1 oraz art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 6 stycznia 2000 r. o Rzeczniku Praw Dziecka (t.j. Dz. U. z 2015 r. poz. 2086), zwracam się do Pani Minister o analizę przedstawionego problemu, a następnie wprowadzenie zmian w obowiązujących uregulowaniach prawnych, z uwzględnieniem powyżej wskazanych postulatów Rzecznika Praw Dziecka.

Z wyrazami szacunku
Marek Piłchucki